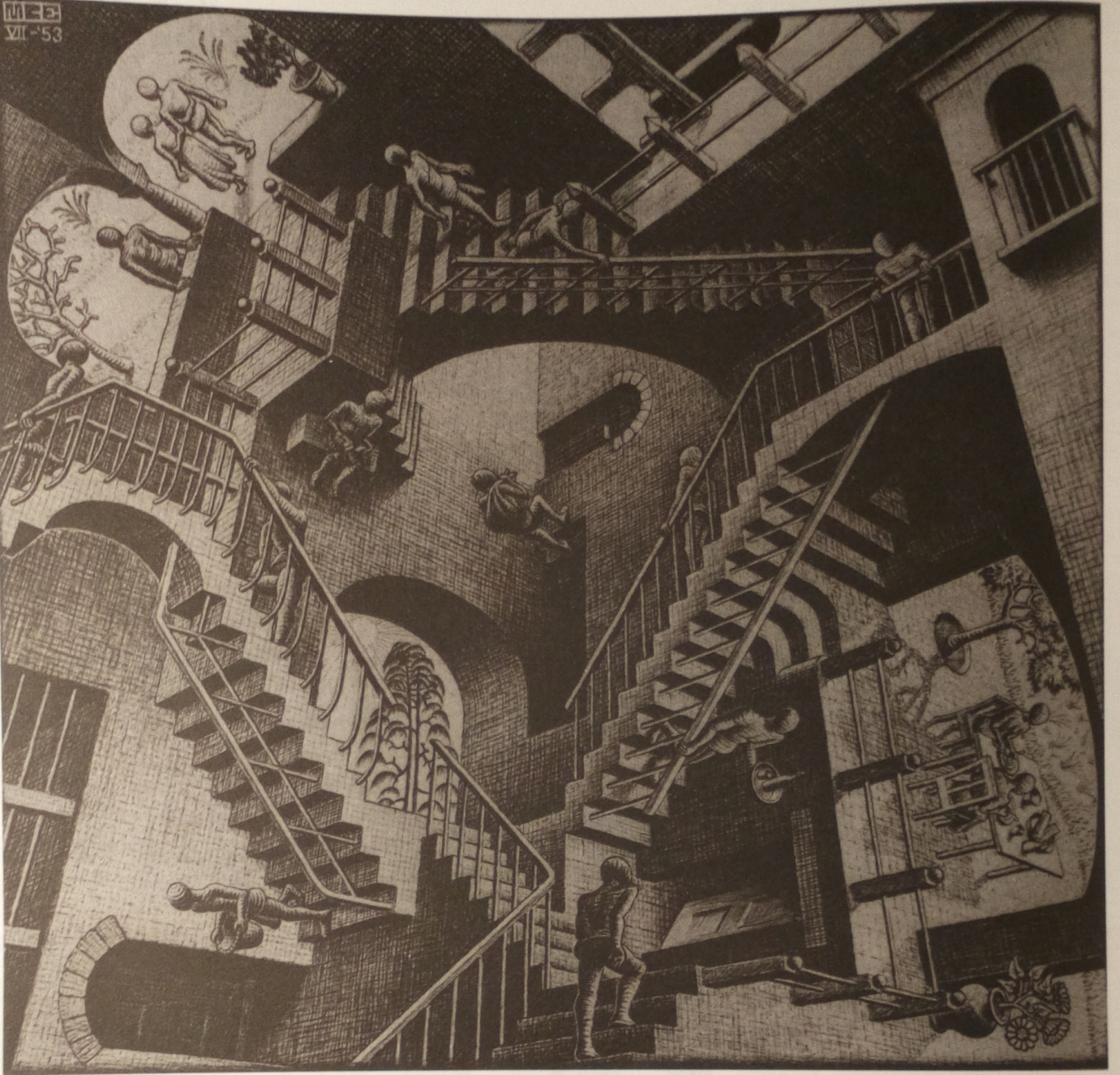

MEE
VII-53

Resim: Maurits Cornelis Escher

GERÇEĞİ, ÇİLINGİR GERÇEKÇİLER'İN ELİNDEN KURTARMAK!

Mahir Ergun

Demek ki tüm soruların cevabını bilmenin tek yolu, tüm soruları sormamaktır. Cevabı pek de belli olmayan sorular özgürce sorulduğunda, arayış sonsuza dek, doğuracağı yığınla belirsizlik, yığınla olasılıkla birlikte sürüp gider.

"Düşmanlarımıza karşı onların inkâr ettikleri ana ilkeleri vurgulamamız gerekiyordu ve her zaman, etkileşimde olan diğer elementlerin hakkını verecek zaman, yer ya da fırsat bulamadık. Fakat iş bir tarihsel kesiti ortaya koymaya geldiğinde ki bu artık pratik uygulamaya geçmek anlamına geliyor, burada durum farklıdır, burada hata kabul edilemez. Gelelim maalesef insanlar genellikle, ana ilkelerini, üstelik her zaman doğru biçimde dahi olmadan, özümstediklerini düşündükleri andan itibaren yeni bir teoriyi tamamen anladıklarını sanıyorlar ve fazla tartışmadan kabul edebiliyorlar. Son zamanlardaki Marksist'lerin çoğunu bu suçlamadan muaf tutamam çünkü en akıl almaz saçmalıklar o çevrede üretiliyor."

Friedrich Engels

Insanoğlu cevap bulmaya çalışıyor. Düne, bugüne, yarına, etrafını saran maddi gerçekliğe dair sorular soruyor. Fakat cevaplar net olmalıdır. Belirsizlikler, ihtimaller aramıyor insanoğlu. Kavrayış için yöntem, arayışını sürdürebilmek için araçlar aramıyor, cevap arıyor.

Bu aslında hâkimiyetin ilk perdesinin açıldığı andır. Önce bilginin hâkimi olmak istiyor. Sorulabilecek tüm soruların cevabına sahip olmak, evrensel hâkimiyeti hediye edecektir. Bunun için tüm soruların yanıtını içeren formüller, şablonlar, anahtarlar arıyor.

Tanrı mitinde hâkimiyet doruklaşıyor. Tüm soruların cevabını bilen bir tanrısal iktidar... Arayan yolların tamamı ona çıkıyor. Bu iktidarın yeryüzündeki ortakları cevapları bilmektedirler. Fakat tüm formüllerin beklentisi: *Sorulacak sorular sınırlıdır.*

Cevap arayan, fazla sormamalıdır. Anahtar isteyen, kapıları olmalıdır.

Cevaplarını Tanrı'da bulan, kafası karışık olana soruyor: "*Etrafında gördüğün tüm bu yeryüzünün ortada hiç bir sebep yokken kendiliğinden oluştuğuna inanıyor musun?*"

Kadim soru budur, maddi dünyanın kaynağı ne ola?

Dindar sormaya devam ediyor, ama cevabı bellidir. "*Her gün geçtiğin yolda, yeni bir bina görseydin, ya*

da evine döndüğünde eşyalarının yerini değiştirmiş bulsaydın, bunu kim yaptı diye sormaz mıydın? Mutlaka biri olmalı, derdin değil mi?"

Cevap geliyor: *O!*

"O halde yeryüzünün kendiliğinden oluştuğuna nasıl inanırsın? Bunları O yaratmış olmalı?"

Cevap bulunduğu göre sorun çözülmüştür. Artık anahtar elimizdedir, tüm kapıları açabiliriz. Fakat Tanrı'nın kendiliğinden oluştuğuna nasıl inanalım?

Bu yasak sorudur. Çünkü "*O, ezeli ve ebedidir, varlığı kendindedir. Doğmamış ve doğurmamıştır.*"

İktidar, sahibinden bile taviz bekliyor. Hâkimiyet bir yanılmadan başka bir şey değildir.

Demek ki tüm soruların cevabını bilmenin tek yolu, tüm soruları sormamaktır.

Cevabı pek de belli olmayan sorular özgürce sorulduğunda, arayış sonsuza dek, doğuracağı yığınla belirsizlik, yığınla olasılıkla birlikte sürüp gider.

Gönüllü Kulluğa Eğilim

Özgürce çıkılan bir yolda daha ilk adımda hangi güzergâhın tercih edileceği bile bir dizi belirsizlik içerir. Burada irade devreye giriyor ki sonuçları tamamen tercih yapanın sorumluluğunda olacaktır. İradenin özgürce kullanılması sonu belirsiz yolların getireceği her türden tehlikenin baştan üstlenilmesi anlamına geliyor. Oysa iktidar, belirsizliğin

sorumluluğundan kurtarabilir.

Olasılıklar devreye girdiği anda iktidarların yıkılması, hâkimiyetin kaybedilmesi de olası hale geliyor. Küçük bir dünyada huzur bulmak olasıysa, kaos ve yıkım da olasıdır. Ve en önemlisi ölümdür belki. Ölümden sonrasına dair belirsizlik, tüm olasılıkları serbest bırakır ki en korkuncu sonsuz bir boşluk olabilir. "*Olasılık*", her zaman tedirgin eder. İnsanoğlu tedirginliğini verip tutsaklık almaya meyyaldır. Huzuru özgürlüğüne değişiyor.

Şu halde dinlerin de, pek çoklarının söylediği gibi bir baskı, bir sindirme aracı değil, pekâlâ bir antlaşma olduğunu söylemek mümkün olabilir. Doğanın sonsuz belirsizliğinden korkmaktansa tek bir acımasız Tanrı'dan korkmak yeğ tutulabilir.

Eğer her şeye rağmen sorgulamak isteyen varsa, ilk adımda tökezleyecektir. Eğer sorgularına net yanıtlar bulamayacaksa nasıl sormalı? Teoriler burada yardımına koşuyor. "*Teori*"de daha önce benzer sorguları yapanların geçtiği yolları görebiliyoruz.

Demek ki teorinin sunacağı şey yalnızca yöntemdir. Arayış deneyimlerini, sorgulamanın farklı ilkelerini görebiliriz teoride. Teoride anahtar arayan, Engels'in işaret ettiği saçmalıklar denizine düşecektir.

Sorularına cevap; kendisine, hâkimiyet olmasa da aidiyet getirecek

bir mezhep arayan, sorgu teorilerini saptıracaktır.

Örneğin Marksizm'de diyalektik materyalizm bulacak ve her fırsatta anahtarını teşhir edecektir: "Biz diyalektik materyalistiz!"

Oysa diyalektik yöntemden habersiz bir maddeci olması mümkün değildir. Maddi gerçekliği kavramaya çalışırken diyalektik yöntemden uzaklaşan, maddeyi statik olarak kavramaya çalışan kimse, maddenin gerçekliğinden uzaklaşıyor idealistleşiyor demektir. Şu halde materyalizmin diyalektiği kapsamı gerekir.

Buna rağmen "Marksist", üstüne bas basa vurgular: "Hayır biz diyalektik materyalistiz!"

Materyalist için başka türlüünün mümkün olmayacağını söylerseniz size, "vulgar materyalist"lerden söz açacaktır. Oysa "vulgar materyalistler" zaten materyalist değillerdi.

Aslında pek çok "Marksist" için sorun doğanın kavranışından ziyade cemiyet sorunudur. Dindarınkine benzer bir antlaşma peşindedir fakat tuhaf şekilde bu durgun antlaşmayı dinamikliğinden başka hiç bir iddiası olmayan bir teoride aramaktadır.

Ustalarının sözlerini buldukları yerlerden çıkarıp mekanikleştirir ve bunlarla kilit açmaya çalışır.

Korkunun Akla Ettikleri

Tanrının elinde tuttuğu kaderi de bilime devreder ve sıkı sıkıya bilimsel belirlenimciliğe tutunur. Ölüm sorunu hâlâ orada duruyordur, tanrısal çözüm tercih edilmiyorsa, ölümden sonrasına ilişkin belirsizlik tedirgin etmeyi sürdürüyor demektir, peki ölmek bir seçenek olabilir mi? Evet, işte anahtar: Bilim er geç ölüme dahi çare bulacaktır.

Belki tüm bunların da etkisiyle Marks'ın kendisi "Tek bildiğim bir

Marksist olmadığım," diyordu.

İnsanoğlunun bir kaçış yolcusu olduğunu iddia etmek mümkündür. Bugüne dek tüm kitlesel eğilimlerini korkular, kaçış ve uzlaşma belirlemiştir. Kavga, ancak azınlığın derinleştirdiği karşı-gerilimin (antagonizm) yaygınlaşmasıyla mümkün olabilir.

Saint-Simon, bu görevi "avangard"a biçiyordu. Çernişevski, özel insan Rahmetov'u göstermişti bize. Yirminci yüzyıl başında ise "Leninist öncü"yle tanışıyoruz.

Diğer yandan kitle eğilimini yine endişe belirliyor: çar mı yoksa Bolşevikler mi daha tercih edilebilir? Hangisinin hâkimiyetini kabullenmek sorumluluktan kurtarır?

Bir zamanlar ormanlardan korkuyordu insanoğlu, Gılgamış onları yerle bir etti. Duvarlar örüldü, şehirler her gün daha fazla yükseliyor. Ve şehirler yükseldikçe doğanın dehşeti daha az, toplumun dehşeti daha çok hissediliyor.

Ölüm bahsi kapandığına göre; ölen bireyden ziyade yaşayan toplumun nereye gideceği sorusu sık sık kendini gösteriyor, oysa burada da cevap bulmak imkânsızdır.

Diğer yandan geçmişin bulunmaları bir yerlerde sayfa aralarına gizlenmiş, cezp edici bekleyişlerini sürdürürler.

Bu yüzden güncel bir olayı hemen daha önce yaşanmış bir başkasıyla benzeştirerek tanımlamaya çalışıyoruz. Aynı olay ikinci kez yaşanıyorsa, aynı ya da en azından benzer sonuçlara gebe dir. "Ne olacak şimdi?" sorusuna cevap bulmak o zaman gayet basit olabilir.

Regis Debray, "İçinde yaşadığımız gün içinde hiçbir zaman çağdaş olamıyoruz," diyor. "Tarih kılık değiştirerek ilerler; sahnede dai-

ma bir önceki perdenin maskesiyle görünür ve biz oyunun anlamını kaybetmeye yatkınsınız. Perdenin her kalkışında devamlılığın yeniden kurulması gerekir. Suç tabii tarihte değil, geçmişte edinilen anı ve imajlarla bulanmış olan görüşümüzdedir."

Gözlemlerden sonuçlar çıkarılabilir elbette fakat gözlenen bir olgunun aynı saflığıyla tekrar gerçekleşmeyeceği dikkate alındığı ölçüde. Bu da gözlemci ve gözlem arasındaki birbirini tamamlayan ilişki ve birbirleri üzerindeki etki dikkate alındığı sürece olabilir. Yani gözlem arayışın bir parçasıdır.

Gelgelelim somut cevapları, tartışmaya mahal olmayan kaynaklardan bulmaya çalışırken bu gerçeklik göz ardı edilir ki bu da diyalektik kavrayışın inkârı anlamına geliyor. Debray şöyle devam ediyor: "(...) aydın, hâlihazır durumu önceden edinilmiş ideolojik yapılar yoluyla kavramaya çalışacak ve adeta kitap sayfaları içinde yaşayacaktır. Mevcut kaynaklarla yetinme ya da yenilerini bulma hususunda sıkıştığı zaman anı ve gözü pek kararlar verme hususunda başkalarından daha az muktedir olacaktır. Zaten bildiğini sandığı için daha yavaş öğrenecek ve esnekliği daha az olacaktır."

Sonuçta somut olgulara, kimin ne dediğini söyleyerek çözümler arayan bir yaklaşım egemen oluyor. Kitap sayfalarına kristal küresine bakan bir falcı edasıyla eğilen bu aydın tipi, "cevapların efendisi" olmaktan başka bir amaç güdemez.

Oysa kitaplarda aranan cevaplar verildiği andan itibaren zaten soruyu değiştirmişlerdir. Özellikle mesele toplumsal mücadeleyle, öznelerin iradesi gereği, aynı soru tekrar sorulamaz.

Örneğin Komünist Parti Manifestosu yazılıp yayımlandığı anda dünya proletaryasına olduğu kadar burjuvaziye de yol göstermiş olur. Ve Manifesto'da verilen cevapların doğru olmaması için burjuvazinin ilk yapacağı soruyu değiştirmek olacaktır.

Yani henüz Komünist Parti Manifestosu yayımlanmamış bir dünyanın toplumsal gerçekliğiyle, yayımlandıktan sonraki dünyanın toplumsal gerçekliği arasında artık fark vardır. Dolayısıyla yayımlanan her bildiri aslında açıkladığı somut durumu bir ölçüde değiştirir. Diyalektik yöntem tam da burada karşımıza çıkıyor, her an oluşan yeni denge durumunu tekrar sorguya çekmek gerekir.

Anahtar Arayan Düşünüş

Fakat tüm kapıları açacak anahtarın peşinde koşan, "Biz tarihsel materyalistiz!" dediği andan itibaren tarihin tüm sırlarını çözüvermiş olur. Ona göre toplumlar tarihi tekâmül halindedir. Bilimin er geç ölümüne çare bulacağı gibi toplumsal yapı da er geç sosyalizme varacaktır. Geri kalanı teferruatından ibarettir.

Sosyalizmin ne biçim bir şey olduğu da çok önemli değildir, tüm sorunların çözüleceği, tüm soruların cevap bulacağı koşulları oluşturacak olması yeterlidir. Böylece yeryüzü cenneti imgeleri etrafa sa-

"Olasılık", her zaman tedirgin eder. İnsanoğlu tedirginliğini verip tutsaklık almaya meyyaldır. Huzuru özgürlüğüne değişiyor. Şu halde dinlerin de, pek çoklarının söylediği gibi bir baskı, bir sindirme aracı değil, pekâlâ bir antlaşma olduğunu söylemek mümkün olabilir. Doğanın sonsuz belirsizliğinden korkmaktansa tek bir acımasız Tanrı'dan korkmak yeğ tutulabilir.

çılmaya başlar.

Engels, *Volks-Tribüne*'de "gelecek toplumda ürünlerin bölüşümü" üzerine yapılan bir tartışmadan duyduğu şaşkınlığı belirtiyor:

"Tartışmaya katılan herkes 'sosyalist toplum'u sürekli değişip ilerleyen bir şey gibi değil de hiç değişmemek üzere saptanmış bir bölüşüm yöntemi olan bir şey gibi tanımlıyordu."

Bu tartışmaya katılanlar sorunu güya "materyalist biçimde" ele almaktalar imiş. Engels şöyle devam ediyor:

"Genellikle, 'materyalist' sözcüğü, Almanya'daki genç yazarların birçoğuna, ayrıca inceleme yapmadan herhangi bir şeyin ve her şeyin etiketlenmesine yarayan önemsiz bir deyim gibi hizmet ediyor; yani bu etiketi yapıştırıp sorunu kapamış sayıyorlar."

Doğal olarak... Çünkü evrensel anahtar bu etikettedir. Yeter ki açılacak kapı bulunsun.

Burada sorun bu evrensel çilingirlerin varlığı değil, bu etiketlerin maddecilik, dahası ihtilalcilik adına yapılandırılıyor olmasıdır. Böylece "Marksist" çevrelerin çoğu en akıl almaz saçmalıkların üretildiği yer haline geliyor.

Bu saçmalıkların estetik bir yansımaları da var doğal olarak. "Gerçekçi" sanattan başkasına metelik verilmiyor. İyi ama her sorunun ce-

vabını bilen birinde gerçeklik algısı nasıl oluşacak ki estetize edilip aktarılınsın?

Cevap bulmanın tek yolunun etkileşimin inkârından, gerçekliğin tamamen statikleştirilmesinden geçtiğini söylemiştik, bu da ortada bir gerçeklik kalmamasına yol açacaktır.

O halde tüm cevapları cebinde taşıyan anlatıcı kesinlikle gerçekten söz ediyor olamaz. Anlatısını anahtarını çevirerek yapıyor.

Statüko kısırlaştırır. Artık akıl almaz saçmalıklar dahi üretmiyor. Tüm saçmalıklarını tahmin edebiliyoruz. Demek ki teoriye ihtiyaç kendini yeniden dayatıyor. Yeni yöntemler bulmalıyız. Gerçeği "gerçekçi"lerin elinden kurtarmak gerek.

1. Letter to Joseph Bloch in Königsberg. Friedrich Engels. London, September 21, 1890. (Königsberg'deki Joseph Bloch'a Mektup. Londra, 21 Eylül 1890) çev. M.E.
2. Aktaran Friedrich Engels. Bkz. Berlin'deki Conrad Schmidt'e Mektup. Londra, 5 Ağustos 1890. Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-1894. çev. Öner Unalan. Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2000
3. Devrimde Devrim (Latin Amerika'da Silahlı ve Politik Mücadele). Regis Debray, çev. R. Güngör. Toplum Yayınları. Ankara 1967
4. Ibidem
5. Berlin'deki Conrad Schmidt'e Mektup. Friedrich Engels. Londra, 5 Ağustos 1890. Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-1894. çev. Öner Unalan. Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2000
6. Ibidem